

ANNA GJØSTEIN - KVINNESAKS - OG ARBEIDERKVINNEPIONÉR

KARI NATVIG HELLIESEN

" Anna Gjøstein (f. Moberg) er den kvinne som har betydning mest i vår lokale kvinnesaksforenings historie".
(Arbeidernes historielag i Rogaland sin Årbok 1992).

Det er ikke å ta munnen for full å si at Anna Gjøstein er den mest markante kvinneskikkelse både i den lokale stemmerettshistorien og i den lokale historien om arbeiderkvinnenes organisering.

Hvem var denne sterke, modige damen?

Hun var født Anna Charlotte Moberg i Nordby sogn i Ås, 15.juni 1869. Foreldrene var ikke gift, og da faren, som var svensk, dro til Amerika, ville ikke moren og Anna være med. Moren giftet seg med skreddermester Nils Adolf Andersen, og familien flyttet til Kristiania der Anna fikk gå på frk. Sandbergs pikeskole som førte frem til middelskoleeksamen. Pikene hadde fått adgang til middelskoleeksamen i 1878.

Da Anna var 18 år, forlovet hun seg med den 4 år eldre

studenten Johan David Haslund Gjøstein fra Stord. Han hadde flyttet til Kristiania som 10-åring, og bodde hos sin eldre bror. Johans far døde da han var 7 år. Det unge paret, som var blitt grepet av amerikafeberen, dro til Michigan og livnærte seg der av å selge norsk tørrfisk! Barnebarnet til Anna og Johan, Turid Gjøstein Madsen, forteller at Anna også fikk arbeid i butikk og sydde hatter. Hun var aldri redd for utfordringer eller å ta i et tak. Begge hadde slektninger i USA, Anna sin far bodde der, og Johans onkel og hans familie.

Paret giftet seg i USA i Muskegon, Michigan, 15.august 1888. De bodde også en tid i Chicago, der Johan i 1889 arbeidet som redaksjonssekretær for "Dagbladet", som ble utgitt på norsk. I 1890 var de tilbake i Norge, og slo seg ned i brislingbyen Stavanger. Johan arbeidet da som lærer ved Petri skole, og året etter fikk de sitt første barn, datteren Røskva.

Her ble de engasjert i Frisinnede Venstre, og det var fra dette miljøet Anna fikk med seg kvinnene som stiftet

Stavanger Kvinnesaksforening 1. mars 1893. Stiftelsen foregikk i hjemmet til hennes svigerinne, Johans søster, Gudrun Gjøstein Tvedt (gift med forfatter og bibliotekar Jens Tvedt). Gudrun ble den første formannen i Stavanger Kvinnesaksforening. Kvinnesaksforeningen skulle "vække kvindernes sans og krav på den dem tilkommende ret i samfundet, hvilket søges opnaaet ved foredrag, diskussion, osv." (formålsparagrafen)

Møtene ble også ofte holdt i Anna og Johan sitt hjem.

Kvinnene hadde dengang ikke lov til å være med på politiske møter, eller å tale offentlig (bortsett fra i Frisinnede Venstre, som nettopp hadde gitt dem adgang). Derfor mente Anna det var viktig at kvinnene hadde sin egen arena der de kunne diskutere fritt. Foredragene som ble holdt i Kvinnesaksforeningen, skulle oppdra kvinnene

Kvinnene hadde dengang ikke lov til å være med på politiske møter

og lære dem om samfunnsspørsmål og lovgivning, men også om husstell og barneoppdragelse. Anna var ofte brukt som foredragsholder. Men den viktigste saken for henne var allmenn stemmerett, at kvinnene skulle få de samme rettigheter i samfunnet som mennene. Mennene hadde fått begrenset stemmerett i 1884, for dem med en viss inntekt, formue eller eiendom. Ingen kvinner hadde stemmerett.

Anna var blitt formann i Stavanger Kvinnesaksforening i 1898, og som deres representant deltok hun på kvinnesaksforeningens landsmøte i Bergen samme år. Der la hun frem et forslag på vegne av Stavanger

Kvinnesaksforening om å opprette et landsomfattende forbund. Men uenighet i stemmerettsspørsmålet fikk henne til å trekke forslaget. Det var to fløyer innen kvinnesaksforeningene; den ene fløyen ville ha en gradvis innføring av stemmeretten, slik mennene hadde fått. Den andre, som Anna tilhørte, ville ha full likestilling med mennene og allmenn stemmerett, slik mennene hadde fått det i 1898.

Anna og Johan i hagen i Oscarsgt. med døtrene Herborg og Velaug.

Parallelt med hennes arbeid for kvinnesaksforeningen engasjerte hun seg mer og mer i sosialdemokratisk politikk, sammen med sin mann. Arbeiderbevegelsen konkurrerte med Lars Oftedals Venstre om å få arbeiderne på sin side. Flere fagforeninger (skomakersvennene og

tømmermennes fagforening) hadde sluttet seg til Venstre. Dette forårsaket dyp splittelse i fagbevegelsen. Sosialdemokratene tapte mange velgere på denne tiden. Men i 1895 gikk det mye bedre, og noe av grunnen var at Johan Gjøstein hadde tatt initiativ til å starte avis. Den sosialdemokratiske foreningen kjøpte en såkalt "mimeograf", som kostet 85 kr. Det var mange penger, og de måtte ta opp lån i banken. Denne avisen ble skrevet for hånd og mangfoldiggjort i det gjøsteinske hjem, der Anna var sentral bidragsyter med sin skjønnskrift. Barnebarnet Turid Gjøstein Madsen forteller at arkene lå spredd ut-over ekteparets seng, - produksjonen foregikk på soveværelset!

Jeg siterer dette utdraget fra Kristian Sunde: "Vår sak er rettfærdig" (Dreyer bok, 1981):

" I en jubileumshistorikk av 1949 skriver Jens Amundsen: "Den 2. mars 1895 skjer det i Stavanger noe visstnok enestående i norsk pressehistorie, vi får et blad som ikke er satt med typer og trykt i en presse, men skrevet med hånd på stensiler (vokset papir) og senere mangfoldiggjort i et apparat som hørte til en av den store Edisons mange merkelige oppfinnelser. Apparatet heter Edisons mimeograf og ble solgt i Oslo. Her hadde Johan Gjøstein sett den. Straks slo det ned i ham at dette kunne være noe for Stavanger hvor arbeiderne nå måtte få et kamporgan. Mot den daglige innsprøyting fra byens 5 borgerlige aviser var det ikke nok bare å drive muntlig agitasjon."

Avisen fikk navnet 1ste Mai og utkom hver lørdag og kostet 30 øre kvartalet. Men det viste seg vanskelig å gjennomføre dette idealistiske foretakende. Teknikken var ikke

perfekt, og de holdt på til langt over midnatt for å få trykt 20 eksemplarer. Etter et halvt år var skriveplaten til mimeografen utslitt, og utgivelsen måtte innstilles. Det skulle ta 4 år før 1ste Mai igjen så dagens lys, med Johan Gjøstein som grunnlegger og redaktør.

1901 ble et begivenhetsrikt år for Anna Gjøstein. I et intervju med 1ste Mai like etter krigen forteller hun om året da kvinnene endelig fikk innskrenket kommunal

Anna og Johan Gjøsteins hjem i Oscarsgate, nå Gjøsteins gate.

stemmerett, og da hun tok initiativet til å stifte Stavanger Kvinnelige Arbeiderforening. Det begynte med lockout i hermetikkindustrien, der mennene til å begynne med sto alene, mens kvinnene arbeidet videre. De hadde jo så mye lavere lønn - 10 øre timen. Etter en stund sluttet kvinnene

Almindelig Stemmeret

*Arbeiderbevegelsen i
Stavanger kjempet for
allmenn stemmerett
sammen med kvinnene.
Fanen eies av Arbeidernes
Historielag i Rogaland*

frivillig opp om mennene, og som følge av det ble Kvinnelig Arbeiderforening stiftet. Anna var formann i 10 år. Arbeiderkvinnene hadde vært med i kvinnesaksfor- eningen siden starten, og var samtidig veldig partibevisste, sier Anna. De fikk også inn en kvinne i bystyret, Anna Backe, og to suppleanter. Og Arbeiderpartiet fordoblet medlemstallet i bystyret ved dette valget, noe som sikkert skyldtes at kvinnene var flinke til å bruke stemmeretten. Arbeiderpartikvinnene begynte med en gang å arbeide for den saken de to Anna'ene hadde fått med på partiets pro- gram, nemlig å opprette en kommunal husmorskole i Stavanger.

På kvinnesaksfronten skjedde det også endringer i 1901. På grunn av uenigheten om gradvis eller full stemmerett for kvinner ble først Stemmerettsforeningen, deretter Landskvinnestemmerettsforeningen dannet, den siste den som mest radikalt forlangte allmenn stemmerett med en gang. Anna Gjøstein stiftet Stavanger ledd av Landskvin- nestemmerettsforeningen, der hun var leder fra 1906. Det var arbeiderkvinnene som sto for den mest radikale politikken. De borgerlige kvinnene slo seg mer til ro med det de hadde oppnådd i 1901, for det ga de fleste av dem stemmerett ved kommunevalgene, mens arbeiderkvinnene fremdeles sto utenfor. Anna Gjøstein var svært aktiv i disse årene, og de forskjellige kvinnesaks- og stemmeretts- foreningene, samt Sanitetsforeningen, samarbeidet ofte om felles store møter der bl.a. både Anna og Johan holdt taler og appeller. Særlig årene rundt 1905 var de aktive med appeller og folkemøter 17. mai. Det ble sendt anmodninger til Stortinget om å gi kvinnene allmenn stemmerett på lik linje med mennene hver ny stortings- periode. Johan støttet 100 % opp om kvinnenes kamp for

Jens Tvedt, 1857-1935, forfatter og bibliotekar ved Stavanger Bibliotek, diktet denne sangen til Stavanger Kvinnesaksforenings julefest i 1893. Jens Tvedt var gift med Stavanger Kvinnesaksforenings første formann, Gudrun Gjøstein Tvedt.

fulle rettigheter og allmenn stemmerett.

Anna gjorde seg gjeldende ikke bare her i Stavanger. 17.mai 1905 talte hun på et stort folkemøte på Tullinløkka i Oslo. Fridtjof Nansen hadde holdt tale på Festningsplassen for en stor tilhørerskare, og etter denne talen toget hele forsamlingen opp til Tullinløkka der Anna Gjøstein og Alfred Eriksen talte. Det gikk gjetord om dette "kvinnenes tog". Anna ledet også en deputasjon til

vært med på å stifte fagforening for kvinnelige hermetikkarbeidere og for syerskene, og hun støttet tjenestepikene i deres krav overfor husmødrene. Dermed fikk hun hele kvinnesaksforeningen mot seg. Hun valgte å gå ut av kvinnesaksforeningen, men fortsatte samarbeidet for stemmerett som formann i Stavanger ledd av Landskvinnestemmerettsforeningen. Hun greide å være brobygger mellom arbeiderkvinner og borgerlige kvinner på tross av politisk uenighet.

Kopi av kvinneunderskriftene Anna Gjøstein samlet inn i Stavanger i forbindelse med kvinnenes underskriftskampanje for unionsoppløsning fra Sverige i 1905. Det ble totalt samlet inn nesten 300.000 underskrifter! Annas navn øverst.

Stortingets presidentskap med krav om allmenn stemmerett for kvinner.

Anna kom inn i bystyret i 1905 (der Johan allerede hadde vært innvalgt i flere perioder, og var ordfører en periode). Hun kom etterhvert til å bruke det meste av sin arbeidskraft på sosialdemokratenes kvinnepolitikk. Hun hadde

Arbeidet for å etablere kommunal husmorskole i Stavanger var ett av hennes hjertebarn. Omsider fikk saken flertall i bystyret, og skolen sto klar i 1912. Anna Gjøstein var styreformann for skolen i mange år. Skolen holdt til i kjelleretasjen på Våland skole, og flyttet senere til Kongsgt. 69. Anna var bystyremedlem til 1913.

Da det norske folk skulle ha folkeavstemning om unionsoppløsningen med Sverige i august 1905, fikk ikke kvinnene være med og avgi stemme - de hadde jo ikke stemmerett til Stortinget. Dette satte kvinnene i har-

nisk, og Fredrikke Qvam satte resolutt i gang en storstilt innsamling av kvinneunderskrifter. Kvinnene gikk fra dør til dør, også Anna Gjøstein. Hennes oldebarn, Kristin Eriksen Hill, som er bosatt i USA, har sendt meg kopi av en stemmeseddel med underskrifter samlet inn i Stavanger. Med Annas navn øverst, og med hennes sirlige skjønnsskrift, oppfordrer hun kvinnene til å føye "sit JA" på

*Anna og Johan med barn og barnebarn i hagen på Jelsa. Ettåringen er Unn (Stålsett), på moren Røskva sitt fang.
Bak foreldrene ses sønnen Tjalve, som siden ble ordfører i Stavanger*

listen. Kvinner over hele landet gjorde en storartet innsats og samlet inn over 250.000 underskrifter (tallet varierer noe fra kilde til kilde), nesten like mange som mennenes stemmer for unionsoppløsningen.

Som landsstyremedlem i Arbeiderpartiets Kvinneforbund var hun med da de norske arbeiderkvinnenes internasjonale forbindelse ble opprettet i 1907 i Stuttgart. Johan

var delegat på den store internasjonale sosialistkongressen, og Anna og svigerinnen, fru Åbrekk, var med. Anna hadde mandat fra Arbeiderpartiets Kvinneforening i Stavanger og holdt et innlegg om kvinnenes stemmerett i Norge som vakte stor oppmerksomhet. Norske kvinner hadde i 1907 oppnådd begrenset stemmerett til Stortinget.

Hun ble utnevnt til norsk korrespondent for den Inter-

nasjonale Sosialistiske kvinnebevegelsen med sete i Stuttgart og København. Clara Zetkin var bevegelsens leder. Anna innehadde vervet som internasjonal korrespondent til 1912, da hun ba seg fritatt på grunn av den lange avstanden til Kristiania. Postgangen var langsom, og det ble for tungvint med rapporter frem og tilbake. Fernanda Nissen overtok vervet i 1912. Anna hadde flere betydelige verv i Kvinneforbundet.

Det hadde vakt stor oppmerksomhet i Kristiania at Anna Gjøstein hadde fått etablert kommunal husmorskole i Stavanger allerede i 1912, som den første byen i Norge. Hun ble oppnevnt i en komité som skulle utrede spørsmålet om kommunal husmorskole i Kristiania, og denne ble opprettet i 1916.

I 1916 ble hun også medlem i en kongelig kommisjon for å utrede utvidelsen av Statens Husstelskole på Stabekk.

I Stavanger tok hun i 1927 initiativ til å starte Mødrehygienekontoret. I takknemlighet for alt

"like rett for kvinne som for mann".

hun hadde utrettet for Stavanger by, ble hun i 1947 utnevnt til æresmedlem av Stavanger Sosialistlag, i forbindelse med lagets 55-årsjubileum.

At Anna Gjøstein var en beundringsverdig kvinne, blir enda klarere når en vet at hun fødte 5 barn, i årene 1891 til 1901, nettopp de årene da hun kjempet mest aktivt for stemmerett og kvinnepolitiske saker. Røskva, født 1891, Velaug, født 1895, Herborg, 1897, Tjalve, 1899 og Ingerid, 1901. Det betydde selvsagt mye at hennes mann støttet henne fullt ut, men med 5 barn under 10 år kan en vel likevel tenke seg at det må ha vært strevsomt. Hun må

ha hatt en egen evne til å gjennomføre sakene hun trodde på, og en sterk vilje. Hun var en ildsjel i arbeidet for rettferdighet i samfunnet.

Jeg har vært så heldig å få en del opplysninger om henne fra barnebarn og oldebarn, som også viser at hun var både nøysom og snill. Hun bodde i samme hus som sønnen Tjalve (som var ordfører i Stavanger), og barnebarnet Turid husker at hun sydde og ordnet på tøy, og hun stelte selv i hus og hage.

Et annet barnebarn, Unn Stålsett, datter til Røskva, forteller at når det var valg, gikk Anna omkring i de fattigste bydelene i Stavanger og lånte vekk sko og kappe for at arbeiderne skulle komme seg til stemmelokalene.

Da datteren Ingerid flyttet til Oslo og giftet seg med presten Oscar Resi, sendte Anna med henne sin egen hushjelp, Selma. Ingerid var stortingsreferent, meget aktiv kvinnesaks kvinne og hadde to barn. Hun mistet sin mann i midten av 50-årene, og et halvt år etter, i 1955, mistet hun livet i en flyulykke over Russland. Som formann i Kvinnesaksforeningen var hun utsending til et stort kvinnesaksmøte der. Da var det godt for de to foreldreløse barna Kjell og Heid, som var i tenårene, å ha Selma, som hadde vært hos dem hele livet, hos seg i fars og mors sted.

Anna Gjøstein døde 87 år gammel, i 1956.

Hennes slagord var "like rett for kvinne som for mann". Det kjempet hun for hele sitt liv. Som hun selv sa i intervjuet med 1ste Mai på sine eldre dager, der intervjueren spør om hun er fornøyd med de framskritt kvinnene hadde gjort i kampen for likestilling:

" -Nei. Jeg hadde ventet meg mye mer. Mannen min sa

ofte: Det blir ikke noe sving på oss før kvinnene kommer med. Derfor ble kravene våre så store. Men på den annen side må en huske på at mennene også brukte lang tid. Og da skulle vel vi og ha et stykke vei å gå før vi når målet. Men det kreves arbeid for å nå fram. Ennå er det for mange som sier at kvinnene kan ingenting, de vet ingenting, de sitter som dødvekt i komitéer osv. Derfor må vi gå inn for å spre opplysning. Vi må bli selvstendige, ikke spørre mennene om vi får lov til å gjøre noe. Og oppgavene må vi ta opp og gjennomføre av rettferdighets-hensyn og samfunnshensyn. Ikke veie for og i mot hvor mange det er som liker dem eller ikke. Men det aller viktigste for oss er samholdet. Står vi sammen vil kampen lykkes for oss."

Jeg lurer på hva hun ville ha sagt om kvinners stilling i dag? Sannelig tror jeg vi fremdeles har noe å lære av Anna Gjøstein.

KILDER:

Skriftlige og muntlige opplysninger fra Turid Gjøstein Madsen og Unn Stålsett, barnebarn av Anna Gjøstein, og fra Kristin Eriksen Hill, oldebarn.

Ida Blom og Gro Hagemann: Kvinner selv... Aschehoug 1977

Aslaug Moksnes: Likestilling eller særstilling? Gyldendal 1984

Sigrud Syvertsen og Thina Thorleifsen: Kvinner i strid. Arbeidernes Opplysningsforbund 1950

Kristian Sunde: Vår sak er rettferdig. Dreyer Bok Stavanger 1981

Stavanger Museums Årbok, Årg.105 (1995): Arvid Sandal: Kvinnekamp og klassekamp. Stavanger kvinnelige Arbeiderforening 1901-1911

"Arbeiderkvinnen" nr. 11, 1946, "De som gikk foran", intervju med Anna Gjøstein av Rachel Grepp

Fotografier utlånt fra Unn Stålsett (barnebarn) og Torill Haaland (tippoldebarn)

Stor takk til Anna Gjøsteins etterkommere for verdifulle opplysninger og bilder.

Camilla Collett – pioner for kvinnestemmer i den offentlige debatten